

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 9^{ΗΣ} ΙΟΥΝΙΟΥ 1987

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΠΟΝΗ

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΕΡΙΚΑ

Ἡ Ἑλλάδα, ὅπως λιγότερο ἢ περισσότερο, ὅλα τὰ κράτη τοῦ κόσμου διατελεῖ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἵωνα μας ὑπὸ ἀδιάπτωτη δημογραφικὴ μεταμόρφωση. Κατὰ πολλοὺς ὑπὸ δημογραφικὴ κρίση, μὲ κύρια γενεσιουργὰ τῆς αἰτία τὸν ἐκβιομηχανισθέντα τύπο διαβίωσης, τὶς μεταναστεύσεις τῆς καὶ τὶς πολεμικὲς τῆς περιπέτειες. Καὶ μὲ ποικίλες ἐπιπτώσεις, ἐν πολλοῖς ἀνεπιθύμητες, ιδίως κατὰ τὴν πρόσφατη τριακονταετία.

Μὲ τὴν ὁμιλία μου ἐπιθυμῶ νὰ σκιαγραφήσω τὰ πρώτης ἐθνικοκοινωνικῆς σημασίας δημογραφικὰ προβλήματα μας ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας, ἀγίο μέλημα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ εὐδόωση τῶν μεγάλων ἐθνικῶν μας προβλημάτων. Καὶ τοῦτο, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἀπώτερο παρελθόν, ἀλλ' ἰδίως κατὰ τὴν τελευταία τεσσαρακονταετία καὶ ὑπὸ ὅλο ἐπιτεινόμενο ρυθμό, ἐμελετήθησαν ἐμπεριστατωμένως οἱ κυριότερες ἐλληνικὲς δημογραφικὲς μεταβολὲς ἀπὸ εἰδικοὺς δημογράφους, ἱστορικοὺς, διανοούμενους, πολιτικοὺς κ.τ.λ. καὶ ὑπεδείχθησαν τὰ προσήκοντα γιὰ ἀντιμετώπισή τους μέτρα. Τὰ προβλήματα μας παραμένουν σ' ὁξύτητα, γίνονται συχνὰ ἀντικείμενα κριτικῆς ἀπὸ εὐρὺ φάσμα φορέων καὶ κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ εὐαισθητοποιοῦν τὴν κοινὴ γνώμη. Οἱ Γάλλοι συμβουλεύουν ὅτι πρέπει ν' ἀνακατέβει κανεὶς τὰ προβλήματα.

Τὰ σύγχρονα δημογραφικὰ προβλήματα εἶναι ποικίλα καὶ πολυαριθμότητα, ἀμέτρητα,

γιατί ευρύτατη και πολυειδής είναι ή ύλη τῆς δημογραφίας σύμφωνα με ἓνα ἐπίσημο ὄρισμό της (Πίν. 1) [1].

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ

(Ὅρισμός)

«Ἡ ἐπιστήμη ἀνθρώπων ὁμαδικῶς ἐξεταζομένων. Κοινωνιολογία, πού περιλαμβάνει ζωτική στατιστική καί θέματα πολιτικῆς ἱατρικῆς· καί δυναμική μελέτη τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, πῶς ἐμφανίζονται, προοδεύουν καί παρακάμζουν. Καί στατική μελέτη τῆς διαρθρώσεως μιᾶς ἀνθρωπίνης κοινωνίας (ὁ ἀριθμός ἀπό τὸν ὁποῖο ἀποτελεῖται, τὸ γένος, ἡ ἡλικία, ὁ πλοῦτος, ἡ ἀποστολή κ.τ.λ. τῶν ἀνθρώπων)».

Ἀπὸ τὰ πολλὰ εἰκαζόμενα δημογραφικὰ θέματα θὰ ἀναφερθῶ μόνο στὰ σπουδαιότερα καί κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέροντα τῇ χώρᾳ μας, μετὰ τὴν ἐξῆς σειρὰ. Στὸ πρῶτο μέρος θὰ τὰ περιγράψω. Στὸ δεύτερο θὰ ἐκτεθοῦν οἱ παράγοντες, οἱ ὅποιοι τὰ ἐδημιούργησαν. Καί εἰς τὸ τρίτο θὰ περιγραφοῦν οἱ ἐπιπτώσεις τους καί θὰ ὑποδειχθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα γιὰ ἀντιμετώπισή τους.

Τὸ ὑλικὸ τῆς μελέτης μου ἐρανίσθηκα κατὰ βάση ἀπὸ τὶς διαδοχικὲς δημογραφικὲς ἐρευνες τῆς ἁμεμπτα λειτουργούσης Ἐθνικῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἑλλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) καί διαπρεπῶν Ἑλλήνων δημογράφων [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20] μετὰ πρωτοῦργὸν τὸν Καθηγ. Β. Βαλαώρα. Χρήσιμη ὅμως μοῦ ἐδείχθη ἐπίσης ἡ διεθνὴς δημογραφικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἐπὶ κριση τῶν ἐλληνικῶν δημογραφικῶν μεταμορφώσεων, ὅπου τὰ ἐλληνικὰ δεδομένα δὲν ἦσαν ἐπαρκῶς μακροχρόνια.

Ι. ΚΥΡΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Α' Σύνολο πληθυσμοῦ. (Ὑπολειπόμενη αὐξήσή του)

Ὁ ὁλικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος (ἐλλαδικὸς πληθυσμὸς) κατὰ τὴ μακραιώνα ἱστορία της ὑπῆρξε πάντοτε σχετικὰ μικρός, παρὰ τὴν κορυφαία πνευματικὴ καί κοινωνικοπολιτιστικὴ της παρουσία στὸ διεθνὴ χῶρο, μετὰ ἐξάρσεις του κατὰ τὶς ἐνδοξες φάσεις τῆς ἱστορίας μας (Πίν. 2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ

ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1920 μ.Χ.

Μυκηναϊκή-Μινωϊκή περίοδος	3.000.000
Περικλέους	5.000.000
Ρωμαϊκή	3.000.000
Βυζαντινή	6.000.000
1821	750.000
1910	3.000.000
1920	5.000.000

Ἀπὸ τὸ 1915 καὶ ὕστερα, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς νικηφόρους βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας, σημειώθηκε δημοπολιτικὴ καὶ βιοκοινωνικὴ ὀρίμανση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Καὶ ὁ πληθυσμὸς ἀπὸ 3.000.000 τὸ 1910 αὐξήθηκε διαδοχικὰ σὲ 9.739.589 τὸ 1981 (Πίν. 3), μὲ μετάπτωση τοῦ ὑπανάπτου μέχρι τὸ 1945 κράτους μας σ' ἀναπτύγμενο, σύμφωνα κυρίως μὲ τὸ ἐθνικὸ μας εἰσόδημα, ἀλλὰ καὶ ἄλλα κριτήρια τῆς ἀναπτύξεως.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ 1920 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1981

(καὶ ρυθμὸς ἐτήσιας αὐξήσεως τοῦ %)

Ἔτος	Πληθυσμός	Ρυθμὸς ἐτ. αὐξήσεως πληθυσμοῦ (%)
1920	5.016.900	2,70
1928	6.204.700	1,40
1940	7.344.900	
1951	7.632.800	0,35
1961	8.388.600	0,95
1971	8.768.600	0,45
1981	9.739.589	1,05
1985*	9.935.900	0,60 ΕΣΥΕ 1980

* Ἐκτίμηση (ἀδημοσίευτα στοιχεῖα ΕΣΥΕ).

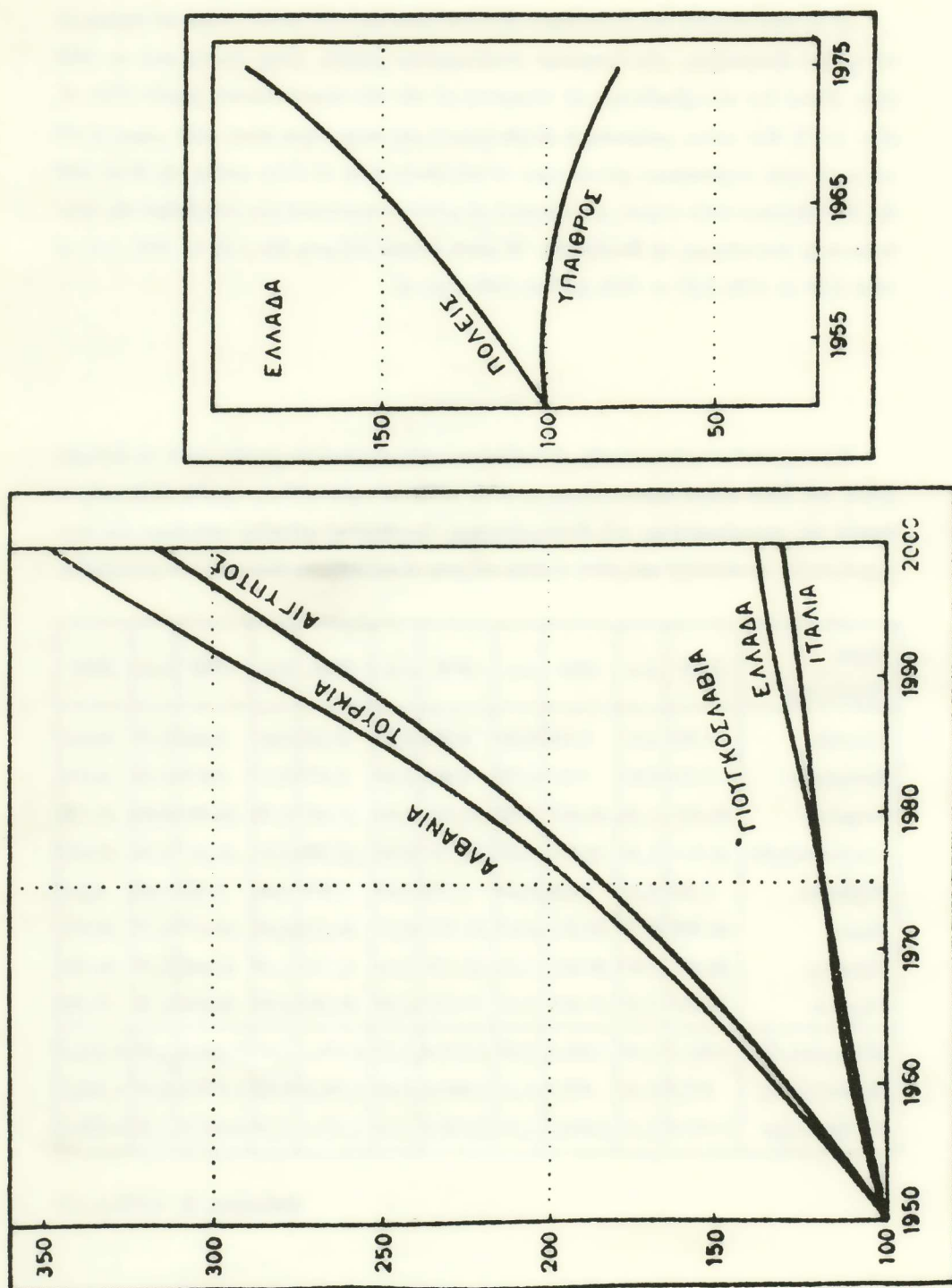
Ἡ ὥς ἄνω αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ ὥστόσο ἔγινε ὑπὸ ἓνα βραδὺ ρυθμὸ σὲ σχέσηη μετὸν ρυθμὸ ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων ἀναπτυγμένων χωρῶν, ιδίως ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1960 (Πίν. 4) καὶ ἓνα πολυβραδύτερο σὲ σύγκριση μετὸν τῶν ὑπανάπτυκτων χωρῶν (Πίν. 4), (Εἰκ. 1) [7]. Καὶ τοῦτο, μολονότι ἡ πληθυσμιακὴ μας πυκνότητα εἶναι πολὺ χαμηλὴ (75 κάτοικοι κατὰ τετραγωνικὸ χιλιόμετρο) σὲ σύγκριση πρὸς τὰ ἄλλα κράτη τῆς ΕΟΚ (100 ἕως 345 κάτοικοι κατὰ τετραγ. χιλιόμετρο), μὲ μόνον συναγωνιστὴ μας στὸ βαθμὸ τῆς πληθυσμιακῆς πυκνότητος τὴ Βουλγαρία. Ἡ μέση ἐτησίᾳ αὐξησης ἦτο 1,38 τὸ 1950, 1,11 τὸ 1960, 0,89 τὸ 1970, 0,82 τὸ 1980, 0,65 τὸ 1990 (Πίν. 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν χωρῶν κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνα (προεκτάσεις μετὰ τὸ 1975, μὲ προϋπόθεσησιν ὁμαλὴ ἀλλὰ μέτρια πορεία τῆς γεννητικότητος καὶ θνησιμότητος). Ἀριθμοὶ σὲ χιλιάδες κατοίκων (σὲ ἑκατομμύρια γιὰ τὰ σύνολα) καὶ μέση ἐτήσια αὐξησης (ἐ.α.) κατὰ τὴ δεκαετίαν πού μεσολαβεῖ.

Χώρα (ἢ σύνολα)	1950	ἐ.α	1960	ἐ.α	1970	ἐ.α	1980	ἐ.α	1990	ἐ.α	2000
Ἑλλάδα	7.545	1,01	8.310	0,60	8.806	0,57	9.308	0,61	9.880	0,56	10.435
Βουλγαρία	7.251	0,85	7.867	0,79	8.490	0,69	9.075	0,53	9.075	0,49	10.036
Ρουμανία	16.311	1,28	18.403	1,00	20.244	0,90	22.057	0,79	23.793	0,83	25.758
Γιουγκοσλαβία	16.311	1,26	18.402	1,07	20.371	0,95	22.299	0,81	24.107	0,64	25.653
Ἀλβανία	1.243	3,19	1.640	3,23	2.169	3,05	2.831	2,66	3.584	1,89	4.263
Ἰταλία	46.769	0,74	50.223	0,67	53.565	0,51	56.319	0,42	58.677	0,37	60.876
Αἴγυπτος	20.461	2,67	25.929	2,85	33.329	2,64	42.144	2,49	52.640	2,27	64.588
Τουρκία	20.809	3,22	27.509	2,81	35.232	2,88	45.363	2,93	58.656	2,38	72.588
Οἰκουμένη (Σ)	2.501,2	1,94	2.986,0	2,09	3.610,4	2,12	4.374,1	2,07	5.280,0	1,85	6.254,4
Ἀναπτυγμένες	857,3	1,38	975,8	1,11	1.084,0	0,89	1.181,0	0,82	1.277,4	0,65	1.360,3
Ἐν ἀναπτύξει	1.643,9	2,23	2.010,2	2,57	2.526,4	2,64	3.193,1	2,54	4.002,6	2,23	4.894,1

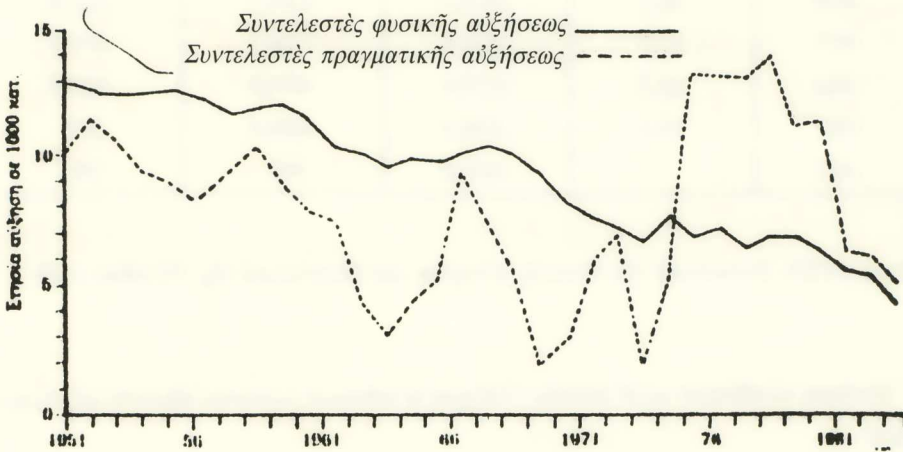

Εικ. 1

Συγκριτική αύξηση (με βάση το 1950= 100) του πληθυσμού της Ελλάδας και μερικών γειτονικών χωρών από το 1950 ως το 1975 και κατά προέκταση μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα. Δεξιά, ή ίδια αύξηση ή ελάττωση του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού της Ελλάδας.

Βαλαώρας Β., 5, VII p. 125

Πιο πρόσφορη κατατόπιση για την ετήσια αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδος κατά την πρόσφατη τριακονταπενταετία (1951-1985) παρέχει ή Εικ. 2. Αφορὰ σὲ σύγκριση τῶν συντελεστῶν πραγματικῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τοὺς συντελεστὲς φυσικῆς αὐξήσεως. Ἡ πρώτη ὑστερεῖ με ἐξάιρεση τῆ χρονικῆς φάσε 1971-1981 κατὰ τὴν ὁποία σημειώθηκε ἔξαρσὴ τῆς λόγῳ παλινόστῃσης Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπή.

Εικ. 2. Συντελεστής ετήσιας αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος 1951-1981.

Σιάμπος Γ., 17, III σελ. 63-94

Ἡ ἴδια δημογραφικὴ μεταβολὴ ἐμφαίνεται ἐμμέσως σ' ἓνα βαθμό, στὸν Πίν. 5. (8) ὁ ὁποῖος ἀφορᾷ στὴ γεννητικότητα με δεῖκτες τὴ γενικὴ ἀναπαραγωγὴ (ὑποσημείωση). Ἡ ἄξια δὲ εἰδικῆς ἔμφασης εἶναι ἡ ἔντονη μείωση τῆς γεννητικότητος κατὰ τὴν πενταετία 1981-1985, ποὺ εὐλόγα ἐγκυμονεῖ πολὺν δυσάρεστους κινδύνους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Δείκτες γενικής και όλικής γονιμότητας και δείκτες αναπαραγωγής του πληθυσμού της Ελλάδος 1950-1981.

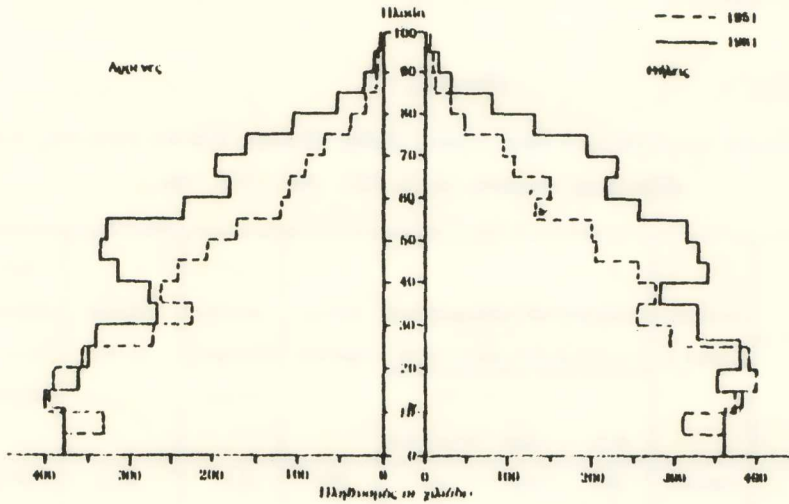
Έτος	Γενική	Όλική	Αναπαραγωγή	
	Γονιμότητα	Γονιμότητα	Ακαθάριστη	Καθαρή
1950	74,1	2571,2	1249,6	1183,6
1955	72,8	2388,0	1160,6	1052,1
1960	71,2	2230,6	1084,2	999,2
1965	70,3	2319,4	1127,3	1054,2
1970	68,3	2435,5	1183,2	1121,0
1975	62,2	2276,6	1106,5	1059,0
1980	63,5	2222,0	1071,0	1023,0
1981	59,8	2088,0	1004,0	965
1985		1680,0	810	730

Πηγές ΕΣΥΕ. Στατιστική της Φυσικής Κίνησης του Πληθυσμού της Ελλάδας 1980.

Β' Σύνθεση πληθυσμού κατά ηλικίες (Αύξηση πληθυσμού γερόντων-Μείωση πληθυσμού νέων)

Η Εικ. 3 (17, III) και οι Πίν. 6 και 7 δείχνουν τις κατά ηλικία μεταμορφώσεις του πληθυσμού μας κατά την τριακοπενταετία 1951-1985. Ειδικότερα: Η Εικ. 3 έμφαίνει την έντονη αύξηση του πληθυσμιακού ποσοστού των άτόμων της τρίτης ηλικίας και την μείωση του ποσοστού της ομάδας των νέων, σέ άμφοτέρα τά φύλα.

Είκ. 3. Ἡ πυραμίδα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδας, 1951-1981.

Ὁ Πίνακας 6 (17 ΙΙΙ) περιλαμβάνει τοὺς δείκτες ἐξελίξεως κατὰ ἡλικία συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο, δι' ἀριθμῶν ἐμφαινομένων. Τὸ 1951 ὁ δείκτης αὐξήσεως τῆς κατηγορίας τῶν γερόντων ἦτο 7% καὶ τὸ 1985 ἐγινε 13,3%. Ὁ τῶν νέων ἀπὸ 27,9% μειώθηκε σὲ 21,3%. Καὶ ἡ παραγωγικὴ ὁμάδα ἀτόμων τῆς μέσης ἡλικίας παρέμεινε σχεδὸν ἀμετάβλητη (65,1% τὸ 1951, 65,4 τὸ 1985). Σταθερὸ εὖρημα εἶναι ἡ ἐξελικτικὴ συρρίκνωση τῆς ἀναλογίας τῶν παιδιῶν, ιδίως κατὰ τὸ 1981-1985.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Δείκτες τῆς ἐξελίξεως τῆς κατὰ ἡλικία συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος,

Ὅμαδες ἡλικιωῶν	1951	1961	1971	1981	1985
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-14	27,9	25,9	24,8	23,4	21,3
15-64	65,1	65,7	64,1	63,8	65,4
65 καὶ ἄνω	7,0	8,4	11,1	12,8	13,3

Ὁ Πίνακας 7 [Π] ἐπίσης μᾶς πληροφορεῖ λεπτομερέστερα, διὰ περισσοτέρων δεικτῶν (γήρανσης, ἐξάρτησης κ.τ.λ.) ἐπὶ τοῦ ἰδίου δημογραφικοῦ προβλήματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Διάρθρωση τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μεγάλες ὁμάδες ἡλικιῶν, δείκτης γήρανσης, δείκτης ἐξάρτησης, διάμεση ἡλικία 1951, 1961, 1971, 1981

Ἔτος Ἀπογρα- φῆς ἢ Ὑπολογι- σμοῦ	Συνολικὸς πληθυσμὸς	Διάρθρωση τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ μεγάλες ὁμάδες ἡλικιῶν σὲ %			Δείκτης γήρανσης	Δείκτης ἐξάρτησης ὀλικῶς	Διάμεση ἡλικία	Δείκτης ἐξάρτησης ἀτόμων 85 ἐτῶν καὶ ἄνω
		0-14	15-64	65 καὶ ἄνω				
1951	7.632.801	28,8	64,4	6,8	23,4	55,2	25,5	10,5
1961	8.388.553	26,7	65,1	8,2	30,6	53,7	29,2	12,6
1971	8.768.640	24,9	64,0	11,1	44,8	56,3	32,9	17,4
1981	9.729.360	22,4	64,4	13,2	58,9	55,3	34,4	20,5

Πηγή: 1951 καὶ 1961 Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1964, σελ. 23,
1971 Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1973, σελ. 23,
(Δειγματοληπτικὴ ἐπεξεργασία 5% τῶν δελτίων τῆς Ἀπογραφῆς),
1981 Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1982, σελ. 17.
(ὕπολογιζόμενος πληθυσμὸς στὸ μέσο τοῦ ἔτους)

Ἔμκε Πουλοπούλου 11

Τὸ σύνολο τῶν στοιχείων τῆς Εἰκ. 3 καὶ τῶν Πινάκων 6 καὶ 7 οὐδεμίαν ἀφήνουν ἀμφιβολία γιὰ τὴν κατὰ τὶς ἡμέρες μας γήρανση τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀξιό-
λογη μείωση τοῦ νεανικοῦ ποσοστοῦ του.

Ἐξ ἄλλου σὲ σύγκριση τῆς κατὰ ἡλικίες σύνθεσης τοῦ πληθυσμοῦ μας κατὰ τὸ 1980 μὲ τὴν τῶν ἀναπτυγμένων, εὐρωπαϊκῶν καὶ ἄλλων, χωρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ μὲ τὴν τῶν ὑπανα-
πτύκτων ἀφ' ἑτέρου, διαπιστοῦνται τὰ ἐξῆς (Πίν. 8) [17 Π].

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Διεθνείς συγκρίσεις της κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών σύνθεσης του πληθυσμού 1980.

Όμαδες ηλικιών	Κόσμος	Ανεπτυγμένες χῶρες	Αναπτυσσόμενες χῶρες	Ευρώπη	Ἑλλάδα
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0-14	35,6	23,1	39,1	22,3	23,4
15-64	58,5	65,6	56,9	64,7	63,8
65+	5,9	11,3	4,0	13,0	12,8
Δείκτης ἐξαρτήσεως	70,9	52,4	75,7	54,6	56,7

Σιάμπος Γ., 17, III, p. 69

Πρῶτον· Τόσο ὁ πληθυσμὸς τῶν γερόντων μας ὅσο καὶ ὁ τῶν νέων μας εἶναι κατὰ ποσοστὰ ἴσοι μὲ τοὺς ἀντίστοιχους τῶν ἀναπτυγμένων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Δεύτερον· ὁ γεροντικός μας πληθυσμὸς εἶναι πολὺ μεγαλύτερος κατὰ ποσοστὸ τοῦ τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν, ἐνῶ ὁ τῶν νέων πολὺ μικρότερος. Στὰ ἐπίπεδα τῶν ἀναπτυσσομένων κρατῶν τοῦ 1980 διατελούσαμε ἐμεῖς πρὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πλέον.

Τρίτον· Τόσο ὁ γεροντικός ὅσο καὶ ὁ νεανικός πληθυσμὸς σὲ ἐπίπεδο διεθνὲς εἶναι ἐγγύτερα πρὸς τοὺς ἀντίστοιχους τῶν ἀναπτυσσομένων χωρῶν παρὰ πρὸς τοὺς δικούς μας, ποὺ προσήκουν στοὺς τῶν ἀναπτυγμένων χωρῶν.

Καὶ τέταρτον· Τὰ ἐξαρτημένα μέλη τοῦ πληθυσμοῦ στὴ χώρα μας, ὅπως καὶ στίς ἄλλες ἀναπτυγμένες, εἶναι λιγότερα σὲ ποσοστὸ ἀπ' ὅ,τι στίς ὑποανάπτυκτες.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, μὲ βάση τὴν κατὰ ηλικίες κατανομή, ἐντασσόμεθα στίς ἀναπτυγμένες χῶρες (Πίν. 9)· καὶ μάλιστα μὲ ρυθμὸ γήρανσης πολὺ γοργὸ εἰς ἀμφοτέρα τὰ φύλα. (Πίν. 10).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Έξελιξη γερόντων και νέων, έτη 1951-1984. [4]

Ήλικιωμένα άτομα 65 ετών και άνω

1951	511.400	7%
1961	686.000	8%
1971	957.100	11,1%
1982	1284.000	13,3%

Νέοι κάτω των 14 ετών

1951	2198.200	29,0%
1961	2244.000	27,0%
1971	2224.000	24,9%
1982	2178.600	22,8%

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Κατανομή του ελληνικού πληθυσμού κατά μεγάλες ομάδες ηλικιών, 1928-2000

Όμάδες ηλικιών	1928	1941	Έτη	1961	1971	1981	2000
			1951				
0-14	32,8	33,0	28,8	26,7	24,9	23,7	20,4
15-64	62,0	60,7	64,4	65,1	64,0	63,6	63,3
65+	5,8	6,3	6,8	8,2	11,1	12,7	16,6
Όλες οι ηλικίες	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγές: ΕΣΥΕ, 'Απογραφές πληθυσμού 1928-1981

ΚΕΠΕ, 'Ο πληθυσμός της Ελλάδος, 'Αθήνα 1978, πίν. 1.5.

Γ' Χωροταξική σύνθεση πληθυσμού (Αύξηση αστικού-μείωση αγροτικού πληθυσμού).

'Η τριακονταετία 1951-1981 χαρακτηρίζεται από:

I. Έντονη αστικοποίηση του πληθυσμού μας· 36,8% ό αστικός πληθυσμός τὸ 1951, 58,1% τὸ 1981), II. Συρρίκνωση τοῦ ἀγροτικοῦ (49% τὸ 1951, 30,3% τὸ 1981) καὶ III. Σχετική,

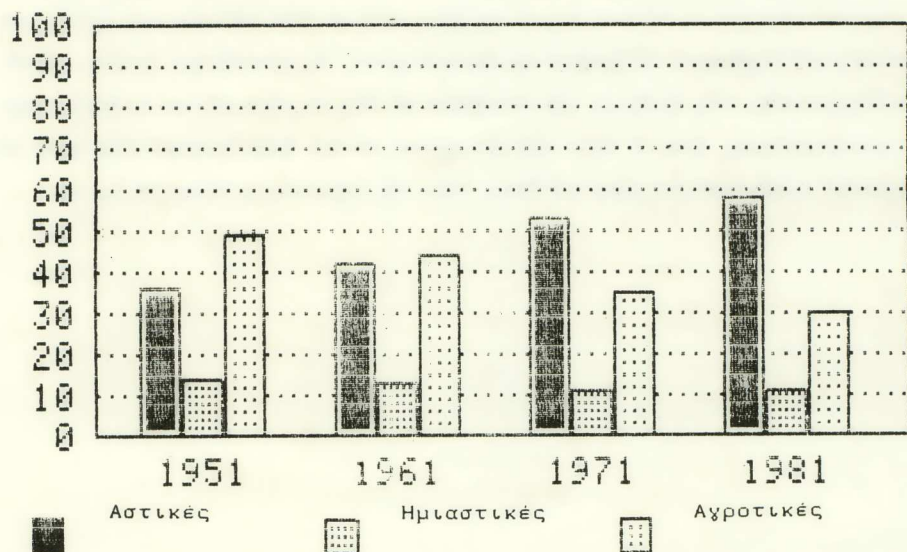
μικρότερη ἢ ἡ τοῦ ἀγροτικοῦ, μείωση τοῦ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ (14,2% τὸ 1951, 11,6% τὸ 1981). Ἐξαιρετικὰ ὑψηλὴ ὑπῆρξε ἡ ὑπερσυγκέντρωση στὴν πρωτεύουσα καὶ τὶς μεγάλες πόλεις εἰς βάρος τῶν μικρῶν καὶ μεσαίων πόλεων. Πίν. 11 [17, III], Εἰκ. 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Ποσοστιαία κατανομὴ πληθυσμοῦ Ἑλλάδος κατὰ ἀστικές, ἡμιαστικές καὶ ἀγροτικές περιοχές (1951-1981)

Ποσοστιαία κατανομή (9%)				
Σύνολο Ἑλλάδος	100,0	100,0	100,0	100,0
Ἀστικές περιοχές	36,8	42,3	53,2	58,1
ἑξῶν: Π.Σ. Ἀθηνῶν	18,1	22,1	29,0	31,1
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	4,0	4,5	6,3	7,2
Λοιπές ἀστικές	14,7	15,7	17,9	19,8
Ἡμιαστικές περιοχές	14,2	13,8	11,6	11,6
Ἀγροτικές περιοχές	49,0	43,9	35,2	30,3

Στάμπος Γ., 17, III, σελ. 70

Εἰκ. 4. Ποσοστιαία κατανομὴ πληθυσμοῦ Ἑλλάδος κατὰ ἀστικές-ἡμιαστικές καὶ ἀγροτικές περιοχές.

Ἡ ἀστικοποίηση τῆς χώρας μας συγκρινόμενη μὲ τὴν τῶν ἄλλων ἀναπτυγμένων χωρῶν εἶναι χαμηλότερη, ἂν στὸν ὑπολογισμό ληφθεῖ ὑπόψη καὶ ἡ πληθυσμιακὴ μετακίνηση πρὸς τὶς ἡμιαστικές πόλεις. Ἐμεῖς προφανῶς προτιμήσαμε νὰ γίνουμε ἀπ' εὐθείας μεγαλοπρωτευουσιάνοι καὶ ὄχι ἀστοὶ τῶν μεσο- καὶ μικρομεγέθων πόλεων, ὅπως οἱ ἀγρότες τῶν ἄλλων ἀναπτυγμένων χωρῶν. Ὡστόσο ἂς προστεθεῖ πρὸς παρηγορία μας ὅτι ἀπὸ τὸ 1970 καὶ ἔπειτα σημειοῦται κάμψη τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῆς ἀστικοποίησης.

II. ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΑΣ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ

Τρεῖς εἶναι οἱ κυριότεροι παράγοντες ποὺ καθόρισαν τὶς πρόσφατες δημογραφικὲς μεταμορφώσεις μας. Ἡ ἀναπαραγωγικότητα, ἡ θνησιμότητα καὶ ἡ μετανάστευση.

A. ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Αὕτη, λόγῳ τῶν πολλῶν παραμέτρων τῆς, ἐκφράζεται διὰ πολλῶν δεικτῶν, συνθετικοῦ ἢ ἀναλυτικοῦ χαρακτήρος, ἐτησίων ἢ μακροχρονίων (διαμήκων) [1]. Ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἀναφερθῶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὁμιλίας μου, στοὺς ἀδρότερος, γιὰ τοὺς ὁποίους ἄλλωστε μόνο διατίθενται ἐλληνικὰ δεδομένα.

Ὅπως ὁ Πίν. 12 [14, I] ἐμφαίνει, ὅλα τὰ μεγέθη καὶ ὅλοι οἱ δεικτες ἀναπαραγωγικότητας παρουσίασαν ἀπὸ τὸ 1933 καὶ ἔπειτα καὶ ἰδίως κατὰ τὸ 1980-1985 πτωτικὴ ἐξέλιξη γιὰ τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἀριθμοὶ του ὁμιλοῦν μόνοι. Ἄς προσέξουμε ὥστόσο, εἰδικότερα διαχρονικῶς, τοὺς ἀριθμοὺς τῶν γεννήσεων σὲ ὅλη τὴ χώρα μας καὶ τὸ ἀδρὸ ποσοστὸ γεννητικότητας, ἥτοι τὸ λόγῳ τῶν γεννήσεων σὲ ἓνα ἡμερολογιακὸ ἔτος πρὸς τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ στὸ μέσο τοῦ ἔτους, λόγῳ τῆς ἰσχυρότερης ἐγκυρότητάς του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ἑλλάδα. Μεγέθη καὶ δείκτες ἀναπαραγωγικότητας, 1911-1976
(Μέσοι ἐτήσιοι ὅροι περιόδων)

Μέσα ἐτήσια μεγέθη καὶ δείκτες ἀναπαραγωγικότητας

Περίοδοι	Ἀριθμὸς γεννήσεων	Ἀδρὸ ποσο- στό γεννη- τικότητας (0/00)	Γενικὸ ποσο- στό γονιμό- τητας (0/00)	Ὀλικὸ ποσο- στό γονιμό- τητας (0/00)	Ἀδρὸ ποσο- στό ἀναπα- ραγωγῆς (0/00)	Καθαρὸ πο- σοστὸ ἀνα- παραγωγῆς (0/00)
1933-1937	194.000	28,4	113,1	1.685	1.787	1.257
1950-1954	150.000	19,4	70,8			
1955-1959	157.000	19,4	71,1	2.272	1.104	1.011
1960-1964	149.000	18,1	68,6	2.185	1.067	987
1965-1969	197.000	18,0	69,8	2.116	1.119	1.070
1970-1974	149.000	16,0	64,8	2.115	1.119	1.081
1975-1976	144.000	19,9	64,6	2.112	1.111	1.091

Πηγές: Πίνακες Π.3 καὶ Π. 1.

Ἀπὸ Πίνακα 4

1981	140.953	14,5	59,8	2088	1004	965
1985	116.325	11,7	50,0	1680	810	780

Παπαδάκης Μ., 14, I, σελ. 42

Ἡ κάμψη τῆς γεννητικότητας δίδεται ἐξ' ἄλλου, μὲ βάση τὰ ἀκαθάριστα ποσοστά της, γιὰ τὸ διάστημα 1935-1981 στὸν Πίν. 13 [18].

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Ἀκαθάριστα ποσοστά γεννητικότητας, 1935-1981

Χρόνος	Γεννήσεις ζώντων ἐπὶ 1000 κατοίκων	Χρόνος	Γεννήσεις ζώντων ἐπὶ 1000 κατοίκων
1935	28,16	1968	18,21
1936	27,87	1969	17,55
1937	26,16	1970	16,48
1938	25,91	1971	15,98
1939	24,77	1972	15,85
1940	24,53	1973	15,40
		1974	16,08
1951	20,31	1975	15,73
1952	19,33	1976	16,00
1953	18,37	1977	15,51
1954	19,23	1978	15,66
1955	19,35	1979	15,66
1956	19,70	1980	15,36
1957	19,26	1981	14,48
1958	19,01	1982	14,01
1959	19,40	1983	13,47
1960	18,88	1984	12,70
1961	17,94	1985	11,70
1962	18,01		
1963	17,48		
1964	18,00		
1965	17,71		
1966	17,95		
1967	18,68		

Πηγή: ΕΣΥΕ, Στατιστική Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος 1982, σελ. 41

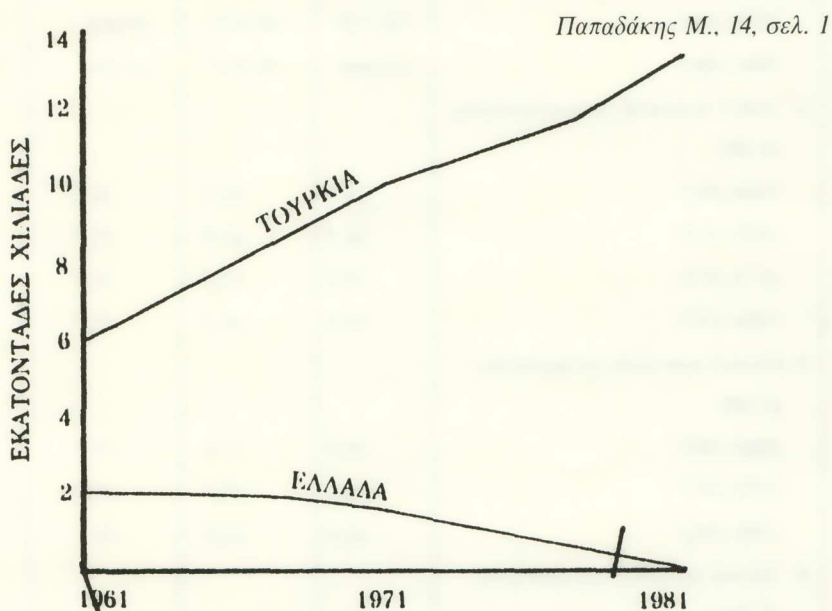
Συμεωνίδου Χ., 18, σελ. 637

Κατὰ συγκριτικὴ ἐκτίμηση ἡ ἀναπαραγωγικότητά μας ὑπερέχει τώρα κατὰ τι τῆς ἀναπαραγωγικότητος τῶν χωρῶν τῆς ΕΟΚ, μὲ κριτήριον τὸ ποσοστὸ γεννητικότητος, ὑστερεῖ ὁμως ἐκείνης τῆς Τουρκίας καὶ Ἀλβανίας (Πίν. 14) καὶ περισσότερο τῆς Τουρκικῆς (Εἰκ. 5) [16, I].

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΕΟΚ καὶ Βαλκάνια. Δείκτες ἀναπαραγωγικότητος, 1975

Δείκτες ἀναπαραγωγικότητος	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΟΚ	Βαλκανικὲς χῶρες	
			Σύνολο χωρὶς τὴν Τουρκία	
1. Ἀδρὸ ποσοστὸ γεννητικότητος (0/00)	16	13	24	19
2. Ὀλικὸ ποσοστὸ γονιμότητος (0/00)	2.342	1.984	3.392	2.585

Εἰκ. 5. Τάσεις γεννήσεων στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία 1961-1981.

Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ πτωτικὴ ἐξέλιξη τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων ἀφορᾷ μόνο τὶς ἡμιαστικές καὶ κατ' ἐξοχὴν τὶς ἀγροτικές περιοχὲς μας. Καὶ ὅχι τὶς ἀστικές, στὶς ὁποῖες σημειοῦται αὐξηση τόσο τοῦ ἀδρου ποσοστοῦ γεννητικότητας % ὅσο καὶ τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ γονιμότητας %. Δυσμενὲς στοιχεῖο εἶναι ἡ πτωτικὴ τροχιά τῆς ἀναπαραγωγικότητας στὸ σύνολο πληθυσμοῦ καὶ ἀντιθέτως ἐνδεχομένως, εὐμενές, ἡ κατὰ τὸ 1980-1982 ἀντιστροφή τῆς ἐξελικτικῆς εἰκόνας (Πίν. 15).

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Ἑλλάδα. Μεγέθη καὶ δείκτες ἀναπαραγωγικότητας κατὰ περιοχὲς (ἀστικές-ἡμιαστικές-ἀγροτικές), 1960-1976
(Μέσοι ἐτήσιοι ὄροι περιόδων)

Μέσα ἐτήσια μεγέθη καὶ δείκτες	Σύνολο περιοχῶν	Ἀστικές περιοχὲς	Ἡμιαστικές περιοχὲς	Ἀγροτικές περιοχὲς
1. Ἀριθμὸς γεννήσεων				
1960-1962	153-271	58.810	10.939	74.725
1970-1972	142.190	78.658	16.039	47.493
1975-1976	144.320	88.672	15.018	10.600
1980-1982	142.008	91.814	14.536	35.658
2. Ἀδρὸ ποσοστὸ γεννητικότητας (0/00)				
1960-1962	18,3	16,2	18,1	20,1
1970-1972	16,2	16,9	15,7	15,4
1975-1976	15,9	17,2	14,3	14,0
1980-1982	14,6	16,2	12,9	12,1
3. Γενικὸ ποσοστὸ γονιμότητας (0/00)				
1960-1962	70,0	57,8	73,2	82,9
1970-1972	66,1	63,7	67,4	69,9
1980-1982	60,9	62,6	56,4	58,7
4. Ὀλικὸ ποσοστὸ γονιμότητας (0/00)				
1960-1982	2.084	2.067	1.963	2.191

Β. ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

Εὐνοϊκὴ ὑπῆρξε ἡ δημογραφικὴ παράμετρος τῆς θνησιμότητος στὴν Ἑλλάδα ἔπειτα ἀπὸ τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὸ 1960 μέχρι σήμερα. Μειώθηκε ἐντυπωσιακά.

Ἡ σημειωθείσα μεταβολὴ τῆς ἐμφαίνεται: Πρῶτον, στὶς τιμές τῆς κατὰ τὴ γέννηση προσδοκώμενης ζωῆς (*life expectancy at birth*), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀξιόπιστο δείκτη πορείας τῆς θνησιμότητος καὶ τοῦ ἐπιπέδου υγείας τοῦ πληθυσμοῦ. Σήμερα ἡ προσδοκώμενη ζωὴ κατὰ τὴ γέννηση εἶναι 73 ἔτη γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ 77 γιὰ τὶς γυναῖκες, ἐνῶ τὸ 1960 ἦταν 67 καὶ 70,4 ἀντιστοίχως (Πίν. 16) [14, II]. Καὶ δεύτερον, στοὺς κατὰ ἡλικία εἰδικoὺς δείκτες θνησιμότητος (*age specific mortality rates*), οἱ ὁποῖοι μειώθηκαν σημαντικὰ κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ φάση, ἰδίως στὶς ἡλικίες 0-14 ἐτῶν καὶ 20-24 ἐτῶν (Πίν. 17), [14, II].

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Ἑλλάδα: Προσδοκώμενη ζωὴ κατὰ τὴ γέννηση ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. 1960-1980 (ΕΣΥΕ 1960-1983)

Φύλο	1960	1970	1980	Μεταβολὴ (σὲ ἔτη)		Μεταβολὴ (%)	
				1960-70	1970-80	1960-70	1970-80
Ἄνδρες	67,3	70,1	72,2	2,8	2,1	4,2	3,0
Γυναῖκες	70,4	73,6	76,0	3,2	2,4	4,5	3,3
Διαφορὰ	3,1	3,5	3,8	0,4	0,3	0,3	0,3

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Έλλάδα: Είδικοι κατά ηλικία δείκτες θνησιμότητας, 1960-1982 (ΕΣΥΕ 1960-1982)

Ήλικία	1960	1980	Μεταβολή	Ήλικία	1960	1980	Μεταβολή
	1962	1982	(%)		1962	1982	(%)
0	39,50	16,38	-59	35-39	1,57	1,12	-29
1-4	1,91	0,45	-76	40-44	2,12	1,56	-26
5-9	0,61	0,26	-57	45-49	3,48	2,75	-21
16-14	0,46	0,27	-41	50-54	5,89	4,51	-23
15-19	0,65	0,57	-12	55-59	10,08	7,90	-22
20-24	0,92	0,76	-17	60-64	16,82	13,38	-20
25-29	1,14	0,74	-35	65-69	28,31	24,04	-15
30-34	1,32	0,80	-39	70-74	47,60	42,39	-11

Παπαδάκης Μ., 14, II, σελ. 28

Όμοιόβαθμες περίπου μεταβολές έλαβαν χώρα και στις άλλες αναπτυγμένες χώρες λίγο πιό ένωρίς απ' ό,τι σ' έμᾱς, λόγω προηγηθεισῶν κοινωνικο-υγειονομικῶν προόδων τους και κυρίως ένεκα μείωσης τῆς βρεφικῆς και παιδικῆς θνησιμότητας και βελτιωμένης έν γένει θεραπευτικῆς ἄγωγῆς ἐπὶ ποικίλων νόσων. Και προβλέπεται ὅτι θά σημειωθοῦν και στις ὑποανάπτυκτες προσεχῶς, δοθέντος ὅτι ἤδη σημειώθηκε και σ' αὐτὲς αἰσθητὴ ἐλάττωση τῆς θνησιμότητας κατά τὰ πρόσφατα ἔτη, χάρη σὲ καλύτερη ὀργάνωση τῆς ὑγειονομικῆς των περίθαλψης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ΟΗΕ. ΠΟΝ κ.ᾱ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

Ειδική θνησιμότητα στην Ελλάδα κατά αίτια, 1956-1980 (Θάνατοι επί 100.000 κατοίκων)

— Πέντε κύριες ομάδες αιτιών

Αιτίες θανάτου	1956	1960	1965	1970	1975	1980
Λοιμώδη νοσήματα	39,6	33,5	20,4	22,7	14,5	9,6
Νεοπλάσματα	84,0	107,6	125,7	141,7	159,7	186,1
Άγγειο-καρδιακά	191,7	194,1	241,5	289,9	341,0	391,3
Άναπνευστικού συστήματος	49,6	47,8	56,9	90,1	91,8	66,9
Βίαιοι θάνατοι	39,9	35,8	41,1	44,6	47,0	48,7
έξών:						
Τροχαία ατυχήματα	4,4	6,9	10,6	13,0	16,8	17,6

Ός πρὸς τὶς κυριότερες αἰτίες θανάτου στὰ ἀναπτυγμένα κράτη, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Ἑλλάδα, ἡ σειρά τους ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἀγγειοκαρδιακά νοσήματα, νεοπλάσματα, νοσήματα ἀναπνευστικοῦ, λοιμώδη νοσήματα, τροχαῖα αὐτυχήματα (Πίν. 18) [17 III].

Ἰδιαίτερη μνεία πρέπει νὰ γίνει γιὰ τὴ βρεφικὴ θνησιμότητα στὸν τόπο μας, ἡ ὁποία εἶναι συγκριτικὰ μὲ πολλὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη ὑψηλὴ 14% (ἔναντι 7% στὴ Σουηδία, 7,6% στὴν Ἑλβετία, 7,7% στὴ Δανία καὶ 7,9% στὴ Νορβηγία, καὶ γιὰ τὴν προγεννητικὴ καὶ περιγεννητικὴ, ποὺ εἶναι εἰδικότερα ὑψηλὴ στὴν Ἑλλάδα, ὡς διεπίστωσαν οἱ Τζουμάκα-Μπάκουλα καὶ Ματσανιώτης ΠΑΑ 1987.

Γ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

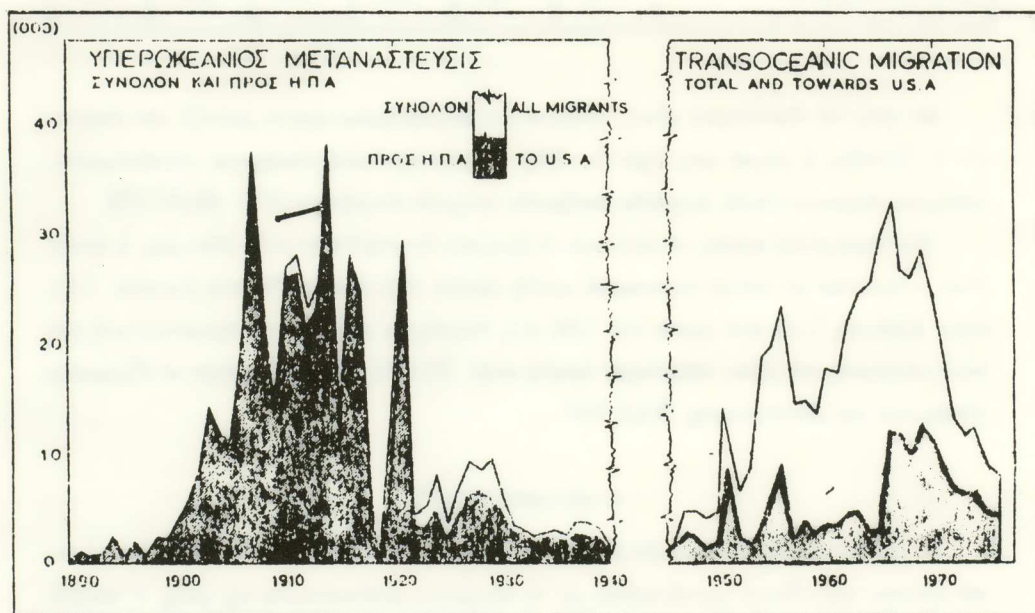
Ἡ μετανάστευση πληθυσμῶν ὑπῆρξε σημαντικὸς δημογραφικὸς παράγων διὰ μέσου τῶν αἰώνων· καὶ εὐλόγα προσδοκᾶται, μὲ τὴ σύγχρονη διεθνοποίηση τῆς ζωῆς, ν' ἀποβεῖ περισσότερο καθοριστικὸς. Ὡς γνωστὸν δὲ γίνεται ὑπὸ δύο τύπους, τὸν τῆς ἐξωτερικῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης.

α. Ἐξωτερικὴ μετανάστευση

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκαθεν ἔρεπαν πρὸς τὴν ἀποδημία, κατὰ τινὰς λόγῳ ἰκανότητος προσαρμογῆς στὰ ξένα περιβάλλοντα, κατ' ἄλλους ἔνεκα προνομιακῆς ἐμπορικοεπιχειρησιακῆς τους νοοτροπίας.

Κατὰ τὸν αἰῶνα μας σημειώθηκε ἓνα μεγάλο μεταναστευτικὸ ρεῦμα, τῆς τάξεως ἐνὸς περίπου ἑκατομμυρίου ἀτόμων, σὲ μεγάλο ποσοστὸ προερχομένων ἀπὸ ἀγροτικὲς καὶ ὀρεινὲς περιοχάς, ἀπὸ τὸ 1900 μέχρι τὸ 1976, μὲ δύο ἐξάρσεις. Μία μεταξὺ 1910 καὶ 1915, κυρίωτα (95%) πρὸς τὴν Ἀμερικὴ, κατὰ μεγίστη πλειοψηφία (94%) ἀπὸ ἄνδρες 15-44 ἐτῶν (93%). Ἡ ἀπειληθεῖσα ἀπ' αὐτὴν δημογραφικὴ μας συρρίκνωση ὑπερεξουδετερώθηκε ἀπὸ τὸν ἐπαναπατρισμὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1922. Καὶ δεύτερη μεταξὺ 1960 καὶ 1972, ἴσου περίπου μεγέθους, πρὸς τὴ Γερμανία καὶ τὴν Αὐστραλία, ἀπὸ ἄνδρες (59%) καὶ γυναῖκες (41%), ἡλικίας 15-45 ἐτῶν. (Εἰκ. 6) [8].

Εἰκ. 6. Μετανάστες (χιλιάδες κατ' ἔτος) ἐξ' Ἑλλάδος, κατὰ τὴν περίοδο 1890-1976. Μόνον ἡ ὑπερωκεάνιος μετανάστευση καὶ ἡ πρὸς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς κατευθυνθεῖσα.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ 1973, λόγῳ ἐπεκτάσεως τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ στὰ ἀναπτυγμένα κράτη, ὑπῆρξε μεγάλο κύμα παλινόστησης Ἑλλήνων ἀπὸ χῶρες τῆς ἀλλοδαπῆς.
β. Ἐσωτερικὴ μετανάστευση

Ἀπετέλεσε ἰσχυρὸ παράγοντα τῆς χωροταξικῆς ἀνακατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ μας ἀπὸ τὴν περιφέρεια πρὸς τὸ κέντρο.

Κατὰ τὶς δεκαετίες 1950-1960 καὶ 1960-1970 ἡ μετακίνηση ἐγίνετο ὑπὸ ἀνιούσα κλίμακα κυρίως πρὸς τὴν πρωτεύουσα καὶ συμπρωτεύουσά μας. Ἐπειτα, ἀπὸ τὸ 1970 ἕως τὸ 1980, σημειώθηκε διαρροὴ ἀγροτῶν ὀλιγότερον μαζικὴ καὶ πρὸς τὶς μικρότερες πόλεις.

Οἱ Πίνακες 19 καὶ 20 μᾶς δίδουν ἀριθμοὺς τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης στὸ σύνολό της (Πίν. 19) [17 III] καὶ κατὰ μεγάλες ομάδες ἡλικιῶν (Πίν. 20). Σαφῶς διαπιστοῦται καὶ στοὺς δύο πίνακες ὅτι ἡ μετανάστευση πρὸς τὶς ἀστικὲς περιοχὲς ἔγινε ὑπὸ χαμηλότερη κλίμακα ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1970.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευση στὴν Ἑλλάδα κατὰ μεγάλες ομάδες ἡλικιῶν, 1951-1980

Ὅμαδες ἡλικιῶν	1956-60		1966-70		1976-80	
	Σὲ χιλιάδες	%	Σὲ χιλιάδες	%	Σὲ χιλιάδες	%
Σύνολο	222,8	100,0	263,7	100,0	150,7	100,0
0-14	42,8	19,2	45,5	17,5	16,2	10,8
15-29	108,9	48,9	117,9	44,7	95,7	63,5
30-44	38,9	17,5	51,6	19,5	24,6	16,3
45-64	23,5	10,5	31,9	12,1	6,6	4,4
65 καὶ ἄνω	8,7	3,9	10,8	6,4	7,6	5,0

Σιάμπος Γ., 17 III, 86

ΠΙΝΑΚΑΣ 20

Ἑσωτερικὴ μετανάστευση μεταξὺ τῶν ἀστικῶν καὶ ἀγροτικῶν περιοχῶν στὴν Ἑλλάδα,
1951-1980-Ἐκτιμήσεις τῆς καθαρῆς ἐπιδράσεως (σὲ χιλιάδες ἀτόμων)

Περιοχὲς	1951-60	1961-70 *	1971-80
Π.Σ. Ἀθηνῶν	308	376	197
Π.Σ. Θεσσαλονίκης	54	103	79
Λοιπές ἀστικὲς περιοχὲς	26	23	82
Ἡμιαστικὲς περιοχὲς	-22	28	1
Ἀγροτικὲς περιοχὲς	-360	-474	-359

Σιάμπος Γ., 17 ΙΙΙ, 86

Κύριε Πρόεδρε,

Ἐπεὶτα ἀπὸ τὰ ὅσα ἐκθέσαμε γιὰ τὰ κύρια δημογραφικὰ μας προβλήματα καὶ τοὺς παράγοντες ποὺ τὰ καθορίζουν, μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴ διαπραγμάτευση τῶν προσδοκώμενων προοπτικῶν καὶ τῆς ἐνδεικνυόμενης ἀντιμετώπισής τους.

ΙΙΙ. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Α. Ὑποπληθυσμός

Ἡ ἐνεστῶσα πληθυσμιακὴ μας συρρίκνωση, ὅπως ἐκτιμᾶται λαμβανομένης ὑπόψης τῆς προοδευτικῆς μείωσης τῆς φυσικῆς αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι δυσάρεστη, ἂν μὴ ἐφιαλτικὴ, ιδίως κατὰ σύγκρισή της μὲ τὴν πληθυσμιακὴ αὐξηση τῶν ὁμόρων κρατῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς Τουρκίας (Πίν. 14) [1].

Ὁ κ. Βαλαώρας, σὲ πρόσφατη ἀνακοίνωσή του ἀπὸ αὐτὸ τὸ βῆμα, βασιζόμενος, στὶς δύο πλαστοργεῖς τοῦ πληθυσμοῦ δυνάμεις, ὅπως τὶς χαρακτηρίζει, τὴ γεννητικότητα καὶ θνησιμότητά μας — κατὰ τὸ 1985 — προβλέπει μείωση τοῦ πληθυσμοῦ μας ἀπὸ τὰ δέκα περίπου ἑκατομμύρια σήμερα στὰ 9,5 ἑκατομμύρια κατὰ τὸ 2000. Ἄν ὅμως ἐπανεέλθομε στὴν πρὸ τοῦ 1980 αὐξητικὴ ροπὴ, ὁ πληθυσμός μας στὸ 2000 θ' ἀνέλθει σὲ ἑνδεκα ἑκατομμύρια.

Ὁ Ὅργανισμός Ἡν. Ἐθνῶν προσδοκᾷ πληθυσμὸ μας 10,5 ἑκατομμυρίων στὸ τέλος τοῦ αἰῶνα μας.

Ὁ Μ. Παπαδάκης, ἀπαισιοδοξότερος, ὑπολογίζει ὅτι ἂν συνεχισθεῖ ἡ μείωση τῆς γεννητικότητάς μας [14] καὶ ἡ ἀναπαραγωγικότητά μας, ἡ τόσο καταλυτικῆς σημασίας [2], παραμένει στὸ σημερινό της ἐπίπεδο, ὁ πληθυσμός τῆς χώρας μας θὰ ὑποδιπλασιαθεῖ γύρω στὸ 2008 μ.Χ.

Ὅμοιες εἶναι οἱ προβλέψεις καὶ τῶν δημογραφικῶν ἐρευνῶν τοῦ Σιάμπου [1].

Οἱ ἀριθμοὶ στὸ σύνολό τους ἀναμφισβήτητως δὲν εἶναι εὐδαίμονοι. Ἄς ληφθεῖ ὁμως ὑπόψη ὅτι ὅλα τὰ ἀναπτυγμένα κράτη ἔχουν πλαστοουργοὺς τοῦ πληθυσμοῦ παράγοντες σὰν τοὺς δικούς μας ἢ καὶ λίγο εὐμενέστερους. Καὶ ἔχουν ἀρχίσει ν' ἀντιδροῦν συστηματικὰ στὸν ὑποπληθυσμό τους, φροντίζοντας συγχρόνως νὰ ἐξασφαλίσουν ποιότητα ζωῆς. Εἶναι εὐλόγο νὰ συντρέξει καὶ σὲ μᾶς ὁ πανίσχυρος βιολογικὸς καὶ κοινωνικὸς νόμος τῆς προσαρμογῆς. «Σὺν Ἀθηνᾶ» ὁμως «καὶ χεῖρα κίνει». Τὸ γρηγορότερο πρέπει νὰ στοχεύομε στὸ πληθυσμιακὸ ἄριστο, τὴ δημογραφικὴ δηλαδὴ ἰσορροπία, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ εἶναι ὑπερβολικὰ φιλόδοξο καὶ ἐξωπραγματικό· καὶ νὰ προχωρήσομε στὸν προγραμματισμὸ καὶ στὴν ἐκτέλεση ὅλων τῶν ἀπαραιτητῶν γιὰ προσπέλασή του μέτρων.

Κατὰ τὸν Μ. Παπαδάκη (14), ἂν συντρέξουν ὀρθοὶ προγραμματισμοὶ καὶ πρέπουσα ὀργάνωση, εἶναι δυνατόν, ὑπὸ γεννητικότητά μας γύρω στὸ 15,5%, νὰ προσδοκᾶται πληθυσμός μας 14.686.620 ἀτόμων κατὰ τὸ 2008 μ.Χ.

Σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ μέτρα αὐτά, ὅπως σὲ λίγο θὰ τονισθεῖ, εἶναι ἡ καταπολέμηση τῶν αἰτίων τῆς ὑπογεννητικότητος.

Β. Πληθώρα γερόντων — Πενία νέων

Ἡ αὐξημένη γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ μας ἀναμφισβήτητως ἔχει τὶς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις της, λόγῳ τῆς ὑποπαραγωγικότητος τῶν γερόντων, τῶν ὑψηλῶν δαπανῶν τῆς ἀσφάλισης καὶ ὑγιεινομικῆς τους περίθαλψης καὶ τῶν ἐν γένει δυσκολιῶν τῆς διαβίωσής τους. Ἀκόμα, χωρὶς ἀμφιβολία, δὲν πρέπει νὰ ὑπολείπεται τὸ ποσοστὸ τῶν νέων γιὰ νὰ ὑπάρξει εὐδαίμονο μέλλον. Ἄς ληφθεῖ ὁμως ὑπόψη ἐπίσης ὅτι ἡ δημογραφικὴ μεταβολὴ τῆς γήρανσης ἀκολούθησε τὶς μεταπολεμικὲς προόδους μας στὸν βιοτικὸ καὶ ὑγιεινομικὸ τομέα, διὰ τῶν ὁποίων ἐντυπωσιακὰ ἐπεμηκύνθη σ' ὅλες τὶς ἐκβιομηχανισθεῖσες χώρες τὸ προσδόκιμο ἐπιβίωσης, ὁ αἰώνιος ἐνστικτώδης πόθος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂς μὴ παραβλεφθεῖ ὅτι ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ τῶν γερόντων, μὲ τὴ μεστή του γνώση, τὴν ἐλεγμένη ἐμπειρία του, τὸν ἥρεμο στοχασμὸ του καὶ τὴ φιλοσοφικὴ του ὥριμανση ἀποτελεῖ πολὺτιμο σύμβολο καὶ ἀξιοσημείωτο πρότυπο γιὰ τοὺς νεώτερους.

Γιὰ τὴν πρέπουσα ἀντιμετώπιση τῆς γήρανσης τοῦ πληθυσμοῦ μας φωτισμένες εἶναι οἱ ἀπόψεις τοῦ Ζάρα καὶ Α. Δοντᾶ, συνιστάμενες στὴν καταπολέμηση τῆς ὑπογεννητικότη-

τητας, στην ἄρση τῆς ἐξωτερικῆς μετανάστευσης, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν πλήττει τὸν ἐνεργὸ πληθυσμὸ (20-44 ἐτῶν), καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀπὸ τὴν περιφέρεια πρὸς τὸ κέντρο καὶ τὴ μείωση τῆς θνησιμότητος ιδίως τῶν μικρῶν ἡλικιῶν.

Γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἐνὸς δημογραφικοῦ ἀρίστου πρέπει νὰ συντρέχουν δείκτης γήρανσης 15% καὶ δείκτης γεννητικότητας 15,5%.

Πιὸ καυτὸ ὅμως στὴ χώρα μας πρόβλημα εἶναι ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νέων, ιδίως τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν, ἡ ὁποία στὸ προσεχὲς μέλλον θὰ ἐπιφέρει ἀφ' ἐνὸς μειονεκτικὴ ἀμυντικὴ στρατιωτικὴ μας ἰσχὺ καὶ ἀφ' ἑτέρου μειωμένη προσφορὰ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ πενιχρὴ παραγωγικότητα. Γιὰ ἄρση τοῦ κακοῦ καὶ ἐδῶ ἐπιβάλλεται καταπολέμηση τῆς ὑπογεννητικότητας καὶ τῆς ὑπεραστικοποίησης.

Γ' ΥΠΕΡΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΡΑΙΩΣΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Λόγω τῶν δύο αὐτῶν δημογραφικῶν μεταβολῶν μας πρόκυψαν πολλὰ οἰκονομικὰ καὶ βιοτικὰ προβλήματα, ιδίως στοὺς μεταναστεύσαντας ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν περιοχὴ στίς μεγάλες πόλεις, ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι καταθλιπτικὴ λόγῳ πολλῶν δυσμενῶν οἰκολογικῶν συνθηκῶν.

Ἦδη στίς ὑπεραστικοποιηθεῖσες χῶρες παρατηρεῖται ἀντίστροφη παλινόστηση, ἀπὸ τὸ κέντρο πρὸς τὴν περιφέρεια. Τὸ μέγιστο ποσοστὸ τῶν ἀνθρώπων ἔλκεται ἀπὸ τὴ ζωὴ κοντὰ στὴ φύση. Μὰ ἔχει ἀκόμα καὶ τὰ πνευματικὰ, καλλιτεχνικὰ καὶ κοινωνικὰ του ἐνδιαφέροντα, γιατί χωρὶς αὐτὰ ποὺ λείπουν στὰ χωριά μας, δὲν ἱκανοποιεῖται ἐπαρκῶς ἡ ψυχοσωματικὴ του ὄντοτητα. Γιὰ κάλυψη αὐτῶν τῶν αἰτημάτων συνιστῶμενο μέτρο, περισσότερο σύμμετρο, εἶναι ἡ ἀποσυμφόρηση τῶν μεγάλων πόλεων μας, μὲ μετανάστευση ιδίως πρὸς τίς μικρὲς καὶ μεσαῖες πόλεις, στίς ὁποῖες μπορεῖ νὰ συνδυασθοῦν τὰ φυσικὰ καὶ ψυχοπνευματικὰ θέληγτρα. Σ' αὐτὲς εἶναι πιθανὸν ὅτι θὰ ἐξασφαλισθοῦν ὑψηλότερη γονιμότητα ἀπ' ὅ,τι στίς μεγαλόπολεις, ποὺ θὰ πλησιάζει τὴν τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, καὶ μεγαλύτερο ἐργατικὸ δυναμικόν. Καὶ ἐπομένως αὐξηση τῆς παραγωγικότητος [1].

Δ. ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ

Παρ' ὅτι ἡ σημερινὴ στάθμη τῆς ἐλληνικῆς γεννητικότητος εἶναι ἰσόβαθμη μὲ τὴν τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἡ ἐλληνικὴ οἰκογένεια, τώρα, συγκροτεῖται πρωϊμότερα ἀπ' ὅ,τι κατὰ τὸ παρελθόν, μὲ συνέπεια νὰ παρατείνεται ὁ χρόνος γονιμότητάς της, ἐν τούτοις ἡ ἐλληνικὴ γονιμότητα κινεῖται, ὡς ἐλέχθη, σ' ἐπίεδα, ποὺ δὲν ἐξασφαλίζουν ἱκανοποιητικὴ ἀνάπλαση τῶν γενεῶν.

Τὸ ἀνεπιθύμητο αὐτὸ γεγονὸς ἀφορᾷ, ὅπως ὁ Βαλαώρας ἀρχῆθεν καὶ οἱ ἄλλοι δημογράφοι μας στὴ συνέχεια ἐτόνισαν, κατ' ἐξοχὴν στὴν ὑπαιθρο χώρα, τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμό, τὸν αἰώνια ἀνεξάντλητο κορμὸ τῆς χώρας μας. Καὶ εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ ἀνατραπεῖ ὅσο τὸ δυνατόν συντομότερα, γιὰ νὰ ἀποφύγομε τίς δυσάρεστες ἐπιπτώσεις, ποὺ ὑπεμνήσαμε διαπραγματευόμενοι περὶ τῶν μεταβολῶν τοῦ πληθυσμοῦ μας. Πρέπει νὰ ἀρθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν τὰ ποικίλα καὶ πολλὰ αἷτια τὰ ὁποῖα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως προκαλοῦν τὴν ὑπογονιμότητα. Καὶ αὐτὰ εἶναι: Ἡ ὑπεραστικοποίηση διὰ κεντρομόλου ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως, ἡ μετανάστευση τῶν νέων μας στὴν ἀλλοδαπή, ἡ χαμηλὴ κοινωνικοοικονομικὴ στάθμη ιδίως τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, ἡ ἀμβλυνση τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἡ ἀπεμπόληση τῶν ἐθνικῶν ιδεωδῶν καὶ τῶν οἰκογενειακῶν παραδόσεών μας, ἡ ὑποτίμηση τῆς γυναικας ὡς μητέρας, ἡ ὑπογαμηλιότητα, ὁ ἀχαλίνωτος ὑπερκαταναλωτισμός, ἡ ἀκόρεστη διάθεση πρὸς εὐζωΐα καὶ ἡ ἐπιδημία τῶν ἀμβλώσεων.

Γιὰ τὸν τελευταῖο αἰτιολογικὸ παράγοντα ἀξίζει νὰ προβῶ σὲ εἰδικὸ σχόλιο.

Ἀμβλώσεις ἐγίνοντο καὶ κατὰ τὸ ἀπώτερο παρελθὸν στὸν τόπο μας, ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη [1, 2, 3]. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἱπποκράτης, ἀπὸ ἠθικοδεοντολογικὸ πνεῦμα ἐλαυνόμενος, κατηγορηματικὰ ἀπαγόρευσε στὸν ὄρκο του τίς ἀμβλώσεις: «ὁμοίως οὐδὲ γυναικὶ πέσον φθόριον δώσω...». Στὰ μετέπειτα χρόνια μὲ τὴν ἐπικράτηση ἀρχικῶς τῶν χριστιανικῶν καὶ βραδύτερα τῶν προοδευτικότερων κοινωνικῶν ιδεωδῶν γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, περιορίσθηκε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες ἡ ἐκτέλεση ἀμβλώσεων. Κατὰ τὸν αἰῶνα μας, μὲ τὴν εὐρύτατη διάδοση τῶν ὑλιστικῶν κηρυγμάτων καὶ τῆς ἀθεΐας, οἱ ἀμβλώσεις πολλαπλασιάσθηκαν μὲ ποικίλες γνωστὲς σὲ ὅλους ἐπιπτώσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατὰ τοὺς περισσότερους καὶ ἡ ὑπογεννητικότητα.

Στὸν τόπο μας ἔγιναν πολλὲς μελέτες γιὰ τίς ἀμβλώσεις κατὰ τὴν τελευταία τριακονταετία. Καὶ ὑπεδείχθησαν ποικίλα μέτρα πρὸς καταστολὴ τους. Εἶναι πιθανό, ἂν μὴ βέβαιο, ὅτι τὰ ἀπαγορευτικὰ μέτρα δὲν ἐπιφέρουν τὸ εὐκταῖο ἀποτέλεσμα, ἀσχέτως τοῦ ὅτι συνιστοῦν ἐγκληματικὲς πράξεις καὶ τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐνθαρρύνονται καὶ νομοθετικῶς.

Κύρια ὅπλα πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ὑλικὴ ἐνίσχυση τῆς οἰκογένειας διὰ τῆς πρέπουσας συστηματικῆς παιδείας καὶ ἡ θέσπιση σοβαρῶν κινήτρων ὑπὲρ τῆς πολυτεκνίας.

Ε. ΘΝΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

Ὁ ἱκανοποιητικὸς της βαθμὸς στὸν τόπο μας δὲν δικαιολογεῖ προσδοκίες γιὰ ἀξιο-

λογη αύξησή του.

Με τις επαναστατικές όμως προόδους της θεραπευτικής και προληπτικής ιατρικής δὲν αποκλείονται παροδικές μειώσεις της με περαιτέρω αύξήσεις τοῦ χρόνου επιβιώσεως, παρ' ὅτι τὸ μέγιστο ὄριο ζωῆς δὲν πιθανολογεῖται ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐκβιασθεῖ πέρα ἀπὸ τὰ 115 χρόνια.

Οὕτως ἢ ἄλλως, συστηματικὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσπάθεια γιὰ βελτιωμένη ἀντιμετώπιση τῶν μολυσματικῶν νόσων, τῶν τροχαίων καὶ ἐπαγγελματικῶν ἀτυχημάτων καὶ τῶν νόσων τῶν βρεφῶν μας.

ΣΤ. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

α. Ἐξωτερική

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴ μία ἄποψη ἡ μαζικὴ μετανάστευση τῶν νέων καὶ μεσηλίκων κατὰ τὸν αἰῶνα μας στὴν ἀλλοδαπὴ ἀπετέλεσε ἓνα δυσμενὲς δημογραφικὸ της παράγοντα, διότι ἐπέφερε:

Πρῶτον, ὑπογεννητικότητα. Ἐν προκειμένῳ εὐμενὴς ὑπῆρξε ὁ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπαναπατρισμός Ἑλλήνων τῆς ἀλλοδαπῆς.

Δεύτερον, οἰκονομικὲς ἀνεπιθύμητες ἐπιπτώσεις (μείωση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ καὶ τῆς παραγωγῆς, ἀνάσχεση τοῦ ρυθμοῦ βελτίωσης τῆς παραγωγικότητος, ἀνακατατάξεις στὴν ἀγορὰ ἐργασίας κ.τ.λ.).

Τρίτον, κοινωνικὲς δυσάρεστες ἐπιδράσεις (ἐπιβράδυνση κοινωνικοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ ἀγροτικῶν περιφερειῶν, μείωση ἐπιθυμίας διαβιώσεως στίς συρρικνούμενες περιοχές, καθιέρωση τρόπων ζωῆς μειονεκτικῶν κ.τ.λ.).

Τέταρτον, οἰκολογικὲς μεταμορφώσεις ἀσύμφορες (ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος, διάσπαση οἰκιστικῆς συνοχῆς, δημιουργία πληθυσμιακῶν «κενῶν» κ.τ.λ.).

Ἀπὸ ἄλλη ὅμως σκοπιὰ ἐκτιμώμενη ἡ ἐξωτερικὴ μετανάστευση εἶχε καὶ τὶς θετικές, πολὺ θετικές, πλευρὲς της. Καὶ αὐτές, με τὴ δημιουργία ἐνὸς θαυμαστοῦ σὲ μέγεθος καὶ ποιότητα ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς, ὑπῆρξαν τόσο ἐθνικὲς ὅσο καὶ οἰκονομικὲς. Οἱ ἀπόδημοι Ἑλλήνες παραμένουν σήμερα ὥς ἓνα ἀνεκτίμητο ἀνθρώπινο κεφάλαιο τοῦ ἔθνους μας καὶ με τὴν ἐπιτεινόμενη διεθνοποίηση τοῦ κόσμου ἀσφαλῶς πρόκειται νὰ διαδραματίσουν ὅλο καὶ καταλυτικότερο ρόλο στὸ μέλλον γιὰ εὐόδωση τῶν ἐθνικῶν μας πόθων.

β. Ἐσωτερική

Ὡς πρὸς αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴν μας μετανάστευση κατὰ τὴν πρόσφατη τεσσαρακονταε-

τία αυτή οφείλεται στο μετασχηματισμό του κράτους από αγροτικό σε βιομηχανικό, στην πενιχρή απόδοση της γεωργικής παραγωγής, στην παρακμή της αγροτικής βιοτεχνίας, την σε σχέση με την αστική υποβάθμιση της αγροτικής διαβίωσης, στο υψηλότερο εισόδημα του εργάτη της βιοτεχνίας, στην πιο άνετη διαβίωση στα αστικά κέντρα και στις καλύτερες σ' αυτά ευκαιρίες για εκπαίδευση και ψυχαγωγία. Για την παλινδρόμηση προς την περιφέρεια είναι απαραίτητες οι αντίστοιχες προσαρμογές.

Κύριε Πρόεδρε,

Είναι καιρός να κλείσω την όμιλία μου με μία συμπερασματική της επίκριση και κατάληξη.

Η διαπραγματεύσή μου ένετοπίσθη στα τρία σπουδαιότερα δημογραφικά προβλήματα μας. Το του υποπληθυσμού, το της γήρανσης και το της υπεραστικοποίησης. Και στους σημαντικότερους παράγοντες, που σχετίζονται μ' αυτά. Την αναπαραγωγικότητα, τη θνησιμότητα, τη μετανάστευση.

Για κάθε ένα από αυτά, πρόβλημα ή παράγοντα στα πλαίσια του ελληνικού χώρου, υπήρξαν σχόλια δια το status quo, τις μελλοντικές εξελίξεις, τις επιπτώσεις και την πρό-
πουσα αντιμετώπισή του.

Μ' έμφαση έπεσημάνθη ή επιτακτική ανάγκη συστηματικής αντιμετώπισης της υπογεννητικότητας και της συρρίκνωσης του αγροτικού πληθυσμού.

Γενικότερα επεδιώχθη να καταφανεί, ότι: I. Το δημογραφικό πρόβλημα είναι κολοσσιαίο, σύνθετο, πολυπαραγοντικό. II. Αντιμετώπισή του είναι νοητή μόνο υπό συνεργασία συστηματική πολλών ειδικών (γιατρών, οικονομολόγων, κοινωνιολόγων, δημογράφων, ιστορικών κ.τ.λ.). III. Η αντιμετώπισή του πρέπει να είναι έγκαιρη αλλά και αδιάπτωτη υπό την αιγίδα της Πολιτείας, κατά προτίμηση υπό έποπτεία ειδικού συντονιστικού φορέα. Σ' αυτή την υπόδειξη αποδίδω πρωταρχική σημασία.

Μόνο υπό τις προϋποθέσεις αυτές και με μία σταυροφορία ευρύτατου φάσματος, που θ' αγγίζει και θα ευαισθητοποιεί καθένα Έλληνα πολίτη, είναι δυνατό να εξαφανισθεί ή αναγκαία δημογραφική πολιτική για ένα καλύτερο μέλλον της Πατρίδας μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Could's Med. Dictionary, 5th Ed, p. 395.*
2. Σ. 'Αθανασίου, *Eco-Demographic changes and labour supply growth in Greece (1986).*
3. Γ. 'Αλιβιζάτος, *Μνημόνιο 'Υγιεινής*, 2η 'Εκδ., 'Αθήνα.
4. Α. 'Αμπαρά, *Γιὰ νὰ γεράσουμε ὅλοι καλύτερα (1986).*
5. Β. Βαλαώρας, *Ι. Τὸ δημογραφικὸ πρόβλημα τῆς 'Ελλάδος καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν Προσφύγων. Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσία, 'Αθήναι.*
II. Δυσμενεῖς αἱ δημογραφικαὶ μας προοπτικαί. Νέα Οἰκονομία 1965.
III. 'Υπογεννητικότης τῶν 'Ελλήνων καὶ προκληταὶ ἐκτρώσεις. Πρακτικὰ 'Ιατρικῆς 'Εταιρείας 'Αθηνῶν, 1969.
IV. Οἱ δημογραφικῶς προβληματικὲς ἐπαρχίαι τῆς 'Ελλάδος. Πρακτικὰ 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, 1984.
V. 'Ελληνικοὶ Πίνακες 'Επιβιώσεως 1980. Πρακτικὰ 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν 1984.
VI. United Nations. World population chart, 1985.
VII. 'Εθνικὴ Στ. 'Υπ. 'Ελλάδος. Δημοσιεύματα ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ.
VIII. 'Ατομικὴ καὶ Δημοσίαι 'Υγιεινὴ (1979).
7. Ι. Δανέζης, *The population of Greece 1974.*
8. 'Εθνικὴ Στατ. 'Υπηρεσία 'Ελλάδος.
9. 'Ελλ. 'ΕΤ. Δημογρ. Μελετῶν (ΕΔΗΜ).
10. 'Εκδόσεις «Electric press».
11. 'Εμκε Πουλοπούλου. *'Η δημογραφικὴ γήρανση στὴν 'Ελλάδα καὶ οἱ ἐπιπτώσεις τῆς (1951-1981), σ. 119-137.*
12. Β. Καλαποθάκη, *The population of Greece 1974.*
13. Νικ. Λοῦρος καὶ ἄλλοι, *Population policy in developed Countries. Barelson B (Ed) Mc Craw Hill. N York (pp. 171-192).*
14. Μ. Παπαδάκης, *Ι. 'Εξελίξεις καὶ προοπτικὲς τῆς ἀναπαραγωγικότητος τοῦ 'Ελλην. πληθυσμοῦ. Διδασκ. Διατριβὴ 1979.*
II. Μακροχρόνιες προοπτικὲς καὶ τάσεις τοῦ 'Ελλην. Πληθυσμοῦ (1985).
15. Γ. Παπαευαγγέλου, *The population of Greece 1979.*
- 15α. Παπουτσάκη καὶ ἄλλοι. *Δελτίο Παιδιατρ. Κλιν. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν 1972, σ. 172-181.*
16. Πολύζος Ν., *Ι. Χαρακτηριστικὰ τῆς δημογραφικῆς κρίσης στὴν 'Ελλάδα. 'Ιδὲ σελ. 21-30.*
II. Εὐρωπαϊκὴ δημογραφικὴ διάσκεψη. Θέσεις 'Ελλάδος-Τουρκίας. 'Ιδὲ σελ. 169-179.
17. Γ. Σιάμπος, *Ι. Δημογραφικὲς ἐξελίξεις τῆς νεωτέρας 'Ελλάδας, 1821-1985.*
II. Δημογραφικαὶ ἐξελίξεις ἐν 'Ελλάδι 1950-1980 (Β' ἔκδοσι).
III. Μία Τριακονταετία δημογραφικῶν ἐξελίξεων στὴν 'Ελλάδα ΕΔΗΜ, 'Αθήνα, 1985.
18. Χ. Συμεωνίδης, *'Η ἐξέλιξη τῆς γεννητικότητος στὴν 'Ελλάδα. 'Ιδὲ σελ. 31-40.*
19. Ι. Συρῶκος, *Κοινωνιολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς 'Εσωτερικῆς μετανάστευσης. 'Ιδὲ σελ. 25-100.*
20. Δ. Τριχόπουλος, *The population of Greece 1974.*